JOSEPH E. STIGLITZ

ΝΟΜΠΕΛ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΕΥΡΩ

ΠΩΣ ΕΝΑ ΚΟΙΝΟ ΝΟΜΙΣΜΑ **ΑΠΕΙΛΕΙ** ΤΟ **ΜΕΛΛΟΝ** ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ**

ΕΥΡΩ

ΠΩΣ ΕΝΑ ΚΟΙΝΟ ΝΟΜΙΣΜΑ **ΑΠΕΙΛΕΙ** ΤΟ **ΜΕΛΛΟΝ** ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

JOSEPH E. STIGLITZ

ΕΥΡΩ

ΠΩΣ ΕΝΑ ΚΟΙΝΟ ΝΟΜΙΣΜΑ **ΑΠΕΙΛΕΙ** ΤΟ **ΜΕΛΛΟΝ** ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Μετάφραση: **Νίκος Ρούσσος**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ**

ΕΥΡΩ

Τίτλος πρωτοτύπου: *The Euro:*
How a common currency threatens the future of Europe
Συγγραφέας: Joseph E. Stiglitz

Μετάφραση: Νίκος Ρούσσος
Επιμέλεια-Διόρθωση: Αλέξανδρος Καρατζάς

© 2016 by Joseph E. Stiglitz

© 2016, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., για την ελληνική γλώσσα

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2016

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ**
www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-655-9

Στο μέλλον της Ευρώπης και του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, από το οποίο εξαρτώνται πάρα πολλά, με την ελπίδα ότι αυτό το βιβλίο ίσως συμβάλει στη διαμόρφωση μιας πολιτικής που να εγγυάται την ευημερία της Ευρώπης και να προάγει την αλληλεγγύη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 11

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ 23

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

1. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ 31

2. ΤΟ ΕΥΡΩ: Η ΕΛΠΙΔΑ ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ 60

3. ΟΙ ΘΛΙΒΕΡΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 87

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΣΤΙΓΜΗ

4. ΜΠΟΡΕΙ ΑΡΑΓΕ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΣΕΙ ΠΟΤΕ ΕΝΑ *ΕΝΙΑΙΟ* ΝΟΜΙΣΜΑ; 107

5. ΤΟ ΕΥΡΩ: ΕΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΥ ΓΕΝΝΑ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ 145

6. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 165

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΑΣΤΟΧΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

7. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΠΩΣ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΡΟΪΚΑΣ ΣΥΝΔΥΑΣΤΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ, ΚΑΘΙΣΤΩΝΤΑΣ ΒΕΒΑΙΗ ΤΗΝ ΥΦΕΣΗ 195

8. ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΣΑΝ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΤΗΝ ΑΠΟΤΥΧΙΑ 231

ΜΕΡΟΣ Δ΄: ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΜΠΡΟΣ;

9. ΠΩΣ ΘΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ ΜΙΑ ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΠΟΥ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΣΩΣΤΑ 255

10. ΠΟΣΟ ΕΦΙΚΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΝΑΙΝΕΤΙΚΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ; 286

11. ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΕΥΕΛΙΚΤΟ ΕΥΡΩ 309

12. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΜΠΡΟΣ 318

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΤΟ BREXIT ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ ΤΟΥ 337

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 369

7

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΠΩΣ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΡΟΪΚΑΣ ΣΥΝΔΥΑΣΤΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ, ΚΑΘΙΣΤΩΝΤΑΣ ΒΕΒΑΙΗ ΤΗΝ ΥΦΕΣΗ

Οι εκτός Ευρώπης –και αρκετοί εντός της– παρακολουθούν συγκλονισμένοι το δράμα που εκτυλίσσεται στις χώρες της κρίσης, ιδίως την Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Κύπρο. Πλήθος οι εικόνες με ανθρώπους της μεσαίας τάξης που αίφνης βρίσκονται σε κίνδυνο: συνταξιούχους που οι συντάξεις τους έχουν υποστεί βαριές περικοπές και νέους ανθρώπους, πτυχιούχους πανεπιστημίων, οι οποίοι, έχοντας αναζητήσει μάταια δουλειά, ζουν σε άσυλα αστέγων. Οι ιστορίες αυτές μας λένε ότι κάτι δεν πάει καλά. Το ίδιο μας λένε και τα ποσοστά ανεργίας των νέων, που ξεπερνούν το 30%. Δεν ήταν έτσι προ ευρώ.

Το 2013, στο πλαίσιο μιας ιδιωτικής συνάντησης, προσπαθήσαμε μαζί με τη σύζυγό μου να θέσουμε ευγενικά κάποια ζητήματα στον πρωθυπουργό μιας βορειοευρωπαϊκής χώρας. Είχε, άραγε, επίγνωση του πόσο είχε επιδεινωθεί η κατάσταση; Τα ειδησεογραφικά άρθρα εκείνου του φθινοπώρου και χειμώνα αναφέρονταν σε πρώην μεσοαστικές οικογένειες στην Ισπανία και την Ελλάδα που προσπαθούσαν να επιβιώσουν όπως όπως, μην έχοντας την πολυτέλεια να θερμάνουν τα σπίτια τους το χειμώνα, φτάνοντας ακόμα και στο σημείο να τρώνε από σκουπιδοτενεκέδες.[1]

Η ψυχρή απάντησή του, που δόθηκε με ένα ευγενικό χαμόγελο, ήταν ότι θα έπρεπε να έχουν αναμορφώσει τις οικονομίες τους *νωρίτερα·* να μην έχουν φανεί τόσο σπάταλοι. Αλλά βέβαια δεν ήταν αυτοί οι άνθρωποι εκείνοι που είχαν φανεί σπάταλοι, που δεν είχαν αναμορφώσει την οικονομία. Αθώοι πολίτες καλούνται, εξαναγκάζονται για την ακρίβεια, να υποστούν τις συνέπειες αποφάσεων που είχαν παρθεί από πολιτικούς – κατά τραγική ειρωνεία, συνήθως από πολιτικούς του ίδιου κόμματος της δεξιάς που τόσο φαίνεται να συμπαθεί η τρόικα.

Η εμφανής έλλειψη ενσυναίσθησης σε εκείνο το δείπνο –η έλλειψη ευρωπαϊκής αλληλεγγύης– είναι ορατή σε πολλές περιπτώσεις. Η επικριτική διάθεση και η έλλειψη σεβασμού από ανθρώπους σαν τον πρωθυπουργό με τον οποίο μιλήσαμε, την ίδια στιγμή που οι αθώοι πολίτες των χωρών που χτυπήθηκαν αγριότερα υπέφεραν από πραγματικές στερήσεις, ήταν ήδη κάτι κακό. Όμως η μεγαλύτερη επίδειξη αναισθησίας δεν ήταν τα σχόλια, δημόσια ή ιδιωτικά, κάποιου πολιτικού, αλλά τα μέτρα πολιτικής που φόρτωσε η τρόικα στις χώρες

αυτές, τη στιγμή της απελπισίας τους. Τα μέτρα αυτά ήρθαν να προστεθούν στις κρίσεις, αποδυνάμωσαν τους σφυρηλατημένους με κόπο δεσμούς της ευρωπαϊκής ενότητας και μεγέθυναν τις εγγενείς αδυναμίες και τα ελαττώματα της διάρθρωσης της ευρωζώνης.

Το εκπληκτικό είναι ότι, παρά τη χιονοστιβάδα στοιχείων που αποδεικνύουν ότι τα προγράμματα της τρόικας δεν έκαναν τίποτα για τους λαούς των χωρών που υποτίθεται ότι θα βοηθούσαν, οι επικεφαλής της ισχυρίζονται ότι τα μέτρα λιτότητας στέφονται από επιτυχία. Αυτή η φαντασίωση –ότι η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία αποτέλεσαν ιστορίες επιτυχίας– θα μπορούσε να προκύψει μόνο αν κανείς φορούσε παρωπίδες, που να κρύβουν όλους τους οικονομικούς δείκτες, πλην ελάχιστων συγκεκριμένων, από το οπτικό του πεδίο. Σύμφωνοι, το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής 2010-2013 που εκπόνησε η τρόικα για την Ιρλανδία έσωσε τον χρηματοπιστωτικό τομέα και το δημόσιο της χώρας, που βρίσκονταν στο χείλος της πλήρους οικονομικής κατάρρευσης.[2] Όμως η λιτότητα που επέβαλε η τρόικα συνέβαλε ώστε να καταστεί βέβαιη η διατήρηση διψήφιου ποσοστού ανεργίας στην Ιρλανδία για πέντε χρόνια, μέχρι τις αρχές του 2015, προκαλώντας ανείπωτη δυστυχία στον ιρλανδικό λαό και εξανεμίζοντας πλήθος ευκαιρίες που δεν θα μπορέσουν να ανακτηθούν ποτέ ξανά. (Για λόγους σύγκρισης, αναφέρουμε ότι το ποσοστό ανεργίας των ΗΠΑ έφτασε στο ανώτατο σημείο τού 10% για έναν μόνο μήνα το 2009, κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης.)

Και η Ιρλανδία ήταν μία από τις *καλύτερες* περιπτώσεις. Το 2011 το ΔΝΤ προχώρησε σε διάσωση της πορτογαλικής κυβέρνησης όταν αυτή αντιμετώπισε κατακόρυφη αύξηση του κόστους δανεισμού, ως συνέπεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η ένεση κεφαλαίων ύψους 78 δις ευρώ έγινε, φυσικά, υπό όρους. Η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να μειώσει το έλλειμμά της από σχεδόν 10% του ΑΕΠ το 2012 σε 3% το 2013.[3] Με εξαίρεση την περίπτωση ισχυρών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης, το μόνο μέσο για να επιτευχθεί αυτή η μείωση ήταν η λιτότητα – περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, λόγου χάρη μειώσεις στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, και αυξήσεις στους φόρους. (Χωρίς τη βοήθεια, βέβαια, η Πορτογαλία θα έπρεπε να έχει προβεί σε ακόμα πιο δραστικές περικοπές, επειδή είχε επίσης αποκλειστεί από τις κεφαλαιαγορές.) Το ΔΝΤ ισχυρίζεται ότι και το πρόγραμμα που επέβαλε στην Πορτογαλία στέφθηκε από επιτυχία. Και πράγματι, αν το μόνο που μας νοιάζει είναι το επιτόκιο δανεισμού του δημοσίου, η επιχείρηση διάσωσης πέτυχε τους στόχους της. Από 13% που πλήρωνε στα τέλη του 2011 για τα δεκαετή της ομόλογα, η Πορτογαλία βρέθηκε να πληρώνει κάτω από 3% στα τέλη του 2014 (οπότε έληξε το πρόγραμμα),[4] ενώ

σημειώθηκαν και άλλες βελτιώσεις σε ό,τι αφορούσε τη δημοσιονομική θέση και τις δυνατότητες δανεισμού της κυβέρνησης.[5] Εξαιτίας, όμως, της λιτότητας τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας παρέμειναν σαθρά. Το 2015 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ εξακολουθούσε, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, να βρίσκεται 4,3% κάτω από τα προ κρίσης επίπεδά του.[6] Στις αρχές του 2016, η ανεργία εξακολουθούσε να υπερβαίνει το 12%. Οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης των επόμενων ετών προβλέπονται χαμηλοί: το ΔΝΤ εκτιμά ότι κατά τα προσεχή έτη το ΑΕΠ δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση να αυξηθεί με ρυθμό μεγαλύτερο από 1,4% ετησίως. Μπορεί το δημόσιο να δανείζεται πιο εύκολα, αλλά ο πορτογαλικός λαός ουδέποτε βίωσε πραγματική ανάκαμψη.

Παρ' όλο που η διάσωση των ισπανικών τραπεζών του 2012 δεν συνοδευόταν από όρους που να απαιτούν ευθέως μείωση των δημόσιων δαπανών ή αύξηση φόρων, η χώρα υποχρεώθηκε μετά το 2008 να καταπιεί το φάρμακο της λιτότητας που πλασαριζόταν με επιθετικό τρόπο στη γηραιά ήπειρο. Μια ματιά στα δεδομένα –και στις εκατοντάδες χιλιάδες *indignados* που διαδήλωναν στους δρόμους το 2011– υπό το πρίσμα της κοινής λογικής είναι αρκετή για να δείξει ότι η κληρονομιά των εξώσεων, των μισθολογικών περικοπών και της ανεργίας, που άφησαν πίσω τους αυτές οι πολιτικές, μόνο θρίαμβος δεν μπορεί να θεωρηθεί. Κι όμως, στα μέσα του 2015 και ενώ το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού της Ισπανίας εξακολουθούσε να βρίσκεται στην ανεργία, το Συμβούλιο Οικονομικών Εμπειρογνωμόνων της Γερμανίας (καθώς και άλλοι φορείς προώθησης της λιτότητας) ισχυριζόταν ότι η Ισπανία αποτελούσε εξαιρετικό παράδειγμα των πλεονεκτημάτων της λιτότητας.[7]

Πατώντας σε αυτές τις ουσιώδεις διαστρεβλώσεις του ορισμού της οικονομικής επιτυχίας, η τρόικα προχώρησε απερίσκεπτα στη χειρότερη μέχρι στιγμής παρέμβασή της, στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα που εφαρμόζει εκεί είναι εσφαλμένο, καταστροφικό και σχεδόν απίστευτα στενόμυαλο. Και, σαν να μην έφτανε αυτό, αγγίζει τα όρια της απανθρωπιάς. Παρ' όλα αυτά, το 2015 η τρόικα έκανε ό,τι μπορούσε για να διπλασιάσει το μέγεθος της καταστροφής που είχε προκαλέσει.

Παραδείγματος χάρη, καθώς η Ελλάδα υπαγόταν στο τρίτο «πρόγραμμα» το φθινόπωρο του 2015, η Ευρώπη απαίτησε να τερματιστεί το πρόγραμμα «ανοχής» έναντι όσων χρωστούσαν δόσεις στεγαστικών δανείων: όταν ξέσπασε η κρίση, η Ελλάδα, προκειμένου να σώσει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού από την απώλεια της κατοικίας τους και την ακόμα βαθύτερη φτώχεια, είχε επιβάλει προσωρινή απαγόρευση κατασχέσεων πρώτης κατοικίας.[8] Η απαγόρευση βρισκόταν ακόμα σε ισχύ το 2015, αλλά με πολλές τροποποιήσεις με τις οποίες είχε

περιοριστεί το εύρος των καλυπτόμενων δανείων. (Η τρόικα συχνά μεταμφιέζει τις «απαιτήσεις» της σε «προτάσεις», πράγματα που η χώρα σε κρίση θα πρέπει να *λάβει υπόψη*. Όμως είναι κάτι παραπάνω από προτάσεις – η Ελλάδα *έπρεπε* να τις αποδεχτεί. Γίνονται, βέβαια, «διαπραγματεύσεις», αλλά όπως δείχνει έμπρακτα η ιστορία με την «πρόταση για τις κατασχέσεις», αυτό που «συμφωνείται» στο τέλος συνήθως ελάχιστα διαφέρει από αυτό που αρχικά προτάθηκε, αν και ενδέχεται να έχουν γίνει μερικές διακοσμητικές αλλαγές, κάποια χειρονομία που δίνει στην κυβέρνηση της ευρισκόμενης σε κρίση χώρας να σώσει τα προσχήματα και να καταπιεί το πικρό ποτήρι.)

Προφανώς οι επικεφαλής της τρόικας πιστεύουν ότι όσοι δεν εξοφλούν τα στεγαστικά τους δάνεια είναι μπαταχτσήδες που εκμεταλλεύονται την απαγόρευση των κατασχέσεων για να μην πληρώσουν τους λογαριασμούς τους. Αν επιδειχθεί πυγμή, οι μπαταχτσήδες θα πληρώσουν. Η πραγματικότητα, ωστόσο, είναι διαφορετική. Εξαιτίας της ύφεσης, και καθώς εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι είναι άνεργοι, ενώ εκατοντάδες χιλιάδες έχουν υποστεί μισθολογικές περικοπές από 40% και πάνω, οι περισσότεροι από όσους δεν πληρώνουν *δεν μπορούν* να πληρώσουν. Η Ευρώπη πόνταρε στο ότι η επίδειξη πυγμής θα αποδεικνυόταν χρυσωρυχείο για τις τράπεζες, με αποτέλεσμα να μειωθεί αναλόγως το ποσό που θα χρειαζόταν για την ανακεφαλαιοποίησή τους. Το πιο πιθανό, ωστόσο, είναι ότι χιλιάδες φτωχοί Έλληνες θα ενταχθούν στις τάξεις των αστέγων, ενώ οι τράπεζες θα φορτωθούν σπίτια που θα είναι αδύνατον να πουλήσουν.[9]

Η Ελλάδα ικέτεψε την τρόικα να χαλαρώσει τις δρακόντειες απαιτήσεις της. Όμως η τρόικα έμεινε αμετάπειστη και διέταξε τη σημαντική υποβάθμιση του καθεστώτος προστασίας: μόνο άτομα με εισόδημα κάτω των 23.000 ευρώ ετησίως θα εξακολουθούσαν να τυγχάνουν πλήρους προστασίας.[10] Φυσικά, οι οικογένειες με τόσο χαμηλό εισόδημα συνήθως δεν έχουν δικό τους σπίτι, άρα η εξαίρεση δεν σήμαινε πολλά. Η ελληνική πλευρά συνθηκολόγησε και προσπάθησε να ισχυριστεί ότι η πλειονότητα των Ελλήνων θα δικαιούνταν κάποια προστασία – ισχυρισμός που δεν φάνηκε διόλου πειστικός. Εκείνο που δεν επιδεχόταν αμφισβήτηση ήταν ότι πολλοί από τους ανθρώπους που βρίσκονταν στα πρόθυρα της φτώχειας είχαν δεχθεί ένα νέο σπρώξιμο προς τον γκρεμό.

Οι τεχνοκράτες της ευρωζώνης δεν έδιναν προσοχή στα στατιστικά στοιχεία που αντανακλούσαν αυτή τη δυστυχία. Ούτε έβλεπαν ότι κάτω από τα ψυχρά στατιστικά στοιχεία υπήρχαν πραγματικοί άνθρωποι, που οι ζωές τους γίνονταν συντρίμμια. Όπως συμβαίνει και με τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς από ύψος 50.000 ποδών, η επιτυχία μετριέται με τον αριθμό των στόχων που πλήττονται, όχι με το πόσες ζωές καταστρέφονται.

Οι τεχνοκράτες ενδιαφέρονταν για άλλα στατιστικά στοιχεία: για τα επιτόκια και τις διαφορές απόδοσης των ομολόγων (τα επιπλέον ποσά που οι χώρες σε κρίση έπρεπε να πληρώνουν για να δανειστούν χρήματα), τα δημοσιονομικά ελλείμματα και τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Τα ποσοστά ανεργίας έδιναν μερικές φορές την εντύπωση ότι αποτελούσαν απλό κριτήριο μέτρησης παράπλευρων απωλειών ή, σε πιο θετικό πνεύμα, προάγγελο καλύτερων εποχών: το υψηλό ποσοστό ανεργίας θα συμπίεζε τους μισθούς, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα της χώρας και διορθώνοντας το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών.

Ίσως ένα από τα καλά της τραγωδίας που προκάλεσε η τρόικα στην Ελλάδα είναι ότι μας προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των προβλημάτων τα οποία χαρακτηρίζουν την πολιτική που εφάρμοσε η ευρωζώνη ως απάντηση στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και τις συνέπειές της. Παρ' όλο που στο παρόν και στο επόμενο κεφάλαιο αναλύω λεπτομερέστερα την περίπτωση της Ελλάδας, θα πρέπει συνεχώς να έχουμε κατά νου ότι τα εσφαλμένα μέτρα πολιτικής που επέβαλε η τρόικα στην Αθήνα τη στιγμή της ανάγκης αποτελούν απλώς ενισχυμένες εκδοχές των όσων παγίωσε με πιέσεις, καλοπιάσματα και όρους δανεισμού σε άλλες χώρες που χτυπήθηκαν από την κρίση.

Η ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΚΑΤΙ

Στις αρχές του 2010, καθώς ξεδιπλωνόταν η κρίση στην ευρωζώνη, οι ηγέτες της νομισματικής ένωσης έπρεπε να κάνουν *κάτι*. Οι αποδόσεις των ομολόγων εκτινάσσονταν στα ύψη – τα μακροπρόθεσμα επιτόκια ξεκίνησαν τη χρονιά στο 6% και τον Δεκέμβριο είχαν φτάσει στο 12%.[11] Η ουσιαστική πιστωτική κρίση, ωστόσο, προέκυψε όταν ήρθε η ώρα να λάβει η Ελλάδα νέα δάνεια, προκειμένου να χρηματοδοτήσει το τεράστιο δημοσιονομικό της έλλειμμα (10,8% του ΑΕΠ το 2010) και να αποπληρώσει τα δάνεια που πλησίαζαν στη λήξη τους. Κανείς δεν ήθελε να τη δανείσει. Και αν το δημόσιο δεν μπορεί να δανειστεί, δεν μπορεί να εξοφλήσει τα οφειλόμενα. Το επόμενο βήμα ήταν η αθέτηση υποχρεώσεων. Αλλά αν η Ελλάδα αθετούσε τις υποχρεώσεις εξόφλησης των ομολόγων της, οι κάτοχοί τους θα βρίσκονταν σε πιο επισφαλή θέση. Οι γερμανικές και γαλλικές τράπεζες, πόσω μάλλον οι ελληνικές, που κατείχαν μεγάλες ποσότητες αυτών των ομολόγων μπορεί να καθίσταντο οι ίδιες αφερέγγυες. Το ακόμα χειρότερο ήταν ότι, εξαιτίας της αδιαφάνειας στη χρηματοπιστωτική αγορά, ουδείς γνώριζε ακριβώς πόσο θα επηρεαζόταν κάθε τράπεζα. Κάποιες τράπεζες που δεν είχαν δανείσει χρήματα στην Ελλάδα ίσως είχαν δανείσει σε άλλες τράπεζες που της είχαν χορηγήσει δάνεια, άρα μπορεί και εκείνες να βρίσκονταν σε κίνδυνο. Κάποιες τράπεζες είχαν ασφαλιστεί κατά του ενδεχομένου ζημιών, αλλά κάποιες

το είχαν ρίξει στον τζόγο, στοιχηματίζοντας ότι η Ελλάδα δεν θα αθετούσε τις υποχρεώσεις της. Επικρατούσε αναστάτωση. Μια αναστάτωση που μπορούσε να επεκταθεί. Ο κόσμος είχε μόλις πάρει μια γεύση από το πώς μεταδίδονται οι κρίσεις: μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, ολόκληρη η υφήλιος βυθίστηκε σε οικονομική ύφεση, καθώς πάγωσε κάθε δραστηριότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Δεν ήταν σαφές αν η Ελλάδα ήταν μικρή ή μεγάλη σε σχέση με τη Lehman Brothers· το ακόμα σημαντικότερο ήταν πως δεν ήταν σαφές αν ήταν *συστημικά* σημαντική.

Στο κεφάλαιο 1 περιέγραψα πώς, καθώς διάφορες χώρες βυθίζονταν σε κρίση, η τρόικα διαμόρφωνε προγράμματα *υποτίθεται* σχεδιασμένα να αποκαταστήσουν την υγεία τους και, στην περίπτωση των χωρών που είχαν χάσει την πρόσβαση στις διεθνείς αγορές πιστώσεων, να τις βοηθήσουν να την ανακτήσουν. Όμως είχαν ένα κρίσιμο μειονέκτημα: η προσοχή εστιαζόταν στην πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές και στην αποπληρωμή των οφειλών, και όχι στην αποκατάσταση της οικονομικής μεγέθυνσης της χώρας και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Ουδεμία έκπληξη: οι υπουργοί Οικονομικών είναι φυσιολογικό να εστιάζουν την προσοχή τους στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Όμως το ευρωπαϊκό εγχείρημα δεν έπρεπε να αφορά τις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι οποίες αποτελούσαν απλώς μέσο επίτευξης ενός σκοπού. Το μέσο έγινε αυτοσκοπός.

Καθώς ξετυλιγόταν το ένα πρόγραμμα μετά το άλλο, καθώς η μία μετά την άλλη οι χώρες βυθίζονταν σε κρίση, δύο πράγματα φάνηκαν ξεκάθαρα: (1) κάθε χώρα που εφάρμοζε ένα από τα προγράμματα αντιμετώπιζε βαθιά κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, άλλοτε με μορφή ύφεσης και άλλοτε με μορφή οικονομικής κρίσης, η ανάκαμψη από την οποία ήταν, στην καλύτερη περίπτωση, αργή, και (2) οι εκβάσεις αυτές *πάντοτε* προκαλούσαν έκπληξη στην τρόικα, η οποία προέβλεπε ταχεία ανάκαμψη μετά την αρχική κάμψη – και, όταν η προβλεπόμενη ανάκαμψη δεν σημειωνόταν, οι υποστηρικτές της τρόικας ισχυρίζονταν ότι παρ' όλα αυτά δεν θα αργούσε να εμφανιστεί. Το Σχήμα 7 δείχνει, λόγου χάρη, τι πίστευε η τρόικα ότι θα συνέβαινε στην περίπτωση της Ελλάδας ως αποτέλεσμα του αρχικού προγράμματος του Μαΐου του 2010 και τι πραγματικά συνέβη. Η τρόικα αντιλαμβανόταν ότι θα σημειωνόταν κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά προέβλεπε ταχεία ανάκαμψη.[12] Το 2015, μόλις τέσσερα χρόνια αργότερα, η οικονομία βρισκόταν σχεδόν 20% χαμηλότερα απ' ό,τι περίμενε η τρόικα.[13]

Αυτές οι απογοητευτικές προβλέψεις ξεκαθάρισαν το εξής: η ανικανότητα της τρόικας να κατανοήσει την υποκείμενη οικονομική πραγματικότητα ήταν

απερίγραπτη. Παρ' όλο που ίσως η τρόικα θέλει πλέον να μεταθέσει τις ευθύνες –η χώρα δεν έκανε ό,τι της είπαν–, η αλήθεια είναι διαφορετική: η οικονομική κρίση στην Ελλάδα δεν προκλήθηκε επειδή η χώρα δεν έκανε αυτά που έπρεπε να κάνει, αλλά επειδή τα έκανε. Το ίδιο ισχύει και για τις άλλες χώρες της κρίσης. Η πτωτική πορεία των οικονομιών τους οφειλόταν ως επί το πλείστον στο ότι είχαν ακολουθήσει πιστά τις οδηγίες της τρόικας.

Σε αυτό και στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζω πιο διεξοδικά όσα έκανε η Ευρώπη για να επιτύχει τόσο δυσμενή αποτελέσματα. Εξετάζω τα προγράμματα που επιβλήθηκαν στις χώρες της κρίσης και αποδεικνύω ότι θα οδηγούσαν *αναπόφευκτα* σε βαθιές υφέσεις και οικονομικές κρίσεις. Εξηγώ, επίσης, γιατί οι αρνητικές επιπτώσεις ήταν ακόμα μεγαλύτερες απ' ό,τι είχαν προβλέψει τα περισσότερα από τα καθιερωμένα οικονομικά υποδείγματα.

Σχήμα 7

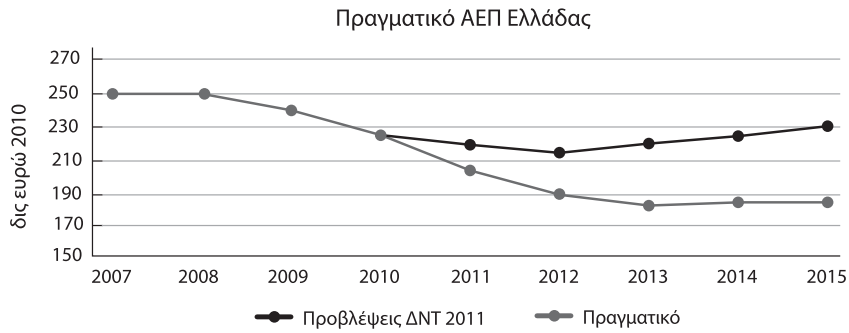

Υπήρχαν εναλλακτικές μορφές πολιτικής που θα είχαν θέσει αυτές τις χώρες σε τροχιά ανάκαμψης – αναπτυξιακή πολιτική αντί λιτότητας, και μια βαθιά αναδιάρθρωση χρέους. Το παρόν κεφάλαιο θα επικεντρωθεί σε διάφορες μορφές *μακροοικονομικής πολιτικής* – που έχουν άμεσο στόχο τον προϋπολογισμό, τα ελλείμματα και το χρέος. Η μακροοικονομική πολιτική είναι αυτή που προκάλεσε τις κάμψεις της οικονομικής δραστηριότητας, τις υφέσεις και τις οικονομικές κρίσεις που ταλανίζουν την Ευρώπη.

Στο επόμενο κεφάλαιο συνεχίζεται η ανάλυση των προγραμμάτων, εστιάζοντας στα μέτρα διαρθρωτικής πολιτικής που επιβλήθηκαν με στόχο τη μεταρρύθμιση συγκεκριμένων αγορών, σε μια προσπάθεια να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των χωρών της κρίσης.

Μεγάλο μέρος της ανάλυσης του παρόντος και του επόμενου κεφαλαίου επι-

κεντρώνεται στο ελληνικό πρόγραμμα, απλώς και μόνο επειδή το πρόγραμμα αυτό τονίζει σαφέστερα από κάθε άλλο τα προβλήματα *όλων* των προγραμμάτων που επιβλήθηκαν στις χώρες της κρίσης, αλλά και επειδή καταδεικνύει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τη νοοτροπία της τρόικας.

ΤΟ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στους ηγέτες της Ευρώπης αρέσει να πιστεύουν ότι τα προγράμματα αντιμετώπισης της κρίσης αφενός ανακουφίζουν τα συμπτώματα –βοηθούν να ξεπεραστεί το άμεσο πρόβλημα– και αφετέρου δημιουργούν τις βάσεις για προσαρμογή σε βάθος χρόνου. Ακριβέστερα, τα προγράμματα μπορούν να θεωρηθούν μηχανισμοί που διασφαλίζουν ότι οι οφειλέτες πληρώνουν το κόστος προσαρμογής και οι πιστωτές εξοφλούνται.

Στο μείγμα προστίθεται και μια γερή δόση πολιτικής: κάποιες από τις πιστώτριες χώρες, ιδίως η Γερμανία, δεν ήθελαν να έχουν οι φορολογούμενοί τους επίγνωση του κόστους που ίσως φορτώνονταν· ήθελαν οι πολίτες τους να *πιστεύουν* ότι θα εξοφλούνταν, παρ' όλο που αυτό ήταν ουσιαστικά αδύνατον. Όμως αυτά τα παιχνίδια έχουν βαρύ τίμημα, με το μεγαλύτερο μέρος του κόστους να το επωμίζονται, λόγου χάρη, οι Έλληνες πολίτες. Όμως ακόμα και η Γερμανία είναι πιθανό ότι θα φορτωθεί μέρος του κόστους, εξαιτίας της μειωμένης πιθανότητας αποπληρωμής.

Η πολιτική επηρεάζει εξίσου πιστωτές και οφειλέτες, και η Ελλάδα αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα αυτής της αλληλεπίδρασης. Η Γερμανία και η τρόικα επέβαλαν σκληρούς όρους στην κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου,[14] όταν αυτή αποκάλυψε και δημοσιοποίησε με διαφανή τρόπο τα δημοσιονομικά τεχνάσματα της προηγούμενης ελληνικής κυβέρνησης. Η τιμωρία της άνοιξε το δρόμο για την επιστροφή της δεξιάς κυβέρνησης Σαμαρά που είχε ουσιαστικά φέρει την Ελλάδα σε αυτή την αδιανόητη θέση.[15]

Στην πράξη, αντί η τρόικα να τιμωρήσει το κόμμα που είχε δράσει ανάρμοστα, το αντάμειψε. Ακόμα χειρότερα: όσο βρισκόταν στην εξουσία, η κυβέρνηση Παπανδρέου είχε ξεκινήσει μια προσπάθεια περιορισμού της δύναμης των Ελλήνων ολιγαρχών, που έλεγχαν τράπεζες και μέσα ενημέρωσης και εκμεταλλεύονταν τις διασυνδέσεις μεταξύ των δύο. Όμως η Νέα Δημοκρατία του Σαμαρά ήταν στενά συνδεδεμένη με τους ίδιους ολιγάρχες, και δεν αποτέλεσε έκπληξη το γεγονός ότι, μόλις επέστρεψε στην εξουσία, οι μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης

Παπανδρέου ακυρώθηκαν δίχως η τρόικα να βγάλει κιχ. Έτσι τα προγράμματα της τρόικας αποδείχτηκαν αντιπαραγωγικά σε ό,τι αφορούσε την ενθάρρυνση των πιο θεμελιωδών μεταρρυθμίσεων που γενικά θεωρούνταν απαραίτητες προκειμένου να υπάρξει στην Ελλάδα ευημερία για όλους σε βάθος χρόνου.

Η δημοσιονομική ισορροπία μπορεί να αποκατασταθεί με περικοπές δαπανών και αύξηση εσόδων. Οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το είδος των δαπανών που περικόπτονται και τον τρόπο με τον οποίο αυξάνονται τα έσοδα. Τα προγράμματα της τρόικας δεν έδωσαν απλώς υπερβολικά μεγάλη έμφαση στην αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας, αλλά προσπάθησαν και να την επιτύχουν με λάθος τρόπο: οι επιπτώσεις των προγραμμάτων στην παραγωγή, την απασχόληση και την κοινωνική ευημερία ήταν δυσμενέστερες απ' ό,τι ήταν απαραίτητο. Ιδίως το ΔΝΤ θα έπρεπε να ξέρει ότι τα κακοσχεδιασμένα φορολογικά μέτρα μπορεί να γυρίσουν μπούμερανγκ – τα φορολογικά έσοδα μπορεί να μειωθούν, συμπαρασύροντας το ΑΕΠ.

Στις επόμενες ενότητες ασχολούμαστε με διαφορετικές πτυχές της μακροοικονομικής πολιτικής που επιβλήθηκε στις χώρες σε κρίση.

ΛΙΤΟΤΗΤΑ: Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΣΟΥΗΒΗΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΑΣ

Στο επίκεντρο των μακροοικονομικών προγραμμάτων βρισκόταν η λιτότητα – συρρίκνωση κρατικών δαπανών με αύξηση εσόδων. Ενώ οι αρχές στην Ευρώπη φαίνονταν έκπληκτες που τα δυσμενή αποτελέσματα ήταν πολύ χειρότερα απ' ό,τι προέβλεπαν τα υποδείγματά τους, εμένα μου προκαλούσε έκπληξη η έκπληξή τους. Όπως επισημάναμε σε προηγούμενα κεφάλαια, *ουδέποτε* η λιτότητα έφερε αποτελέσματα.

ΑΣ ΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΛΙΤΟΤΗΤΑ

Από κάποιες απόψεις, ήταν αναμενόμενο ότι οι επικεφαλής της ευρωζώνης θα απαιτούσαν από την Ελλάδα να μειώσει το έλλειμμά της. Η κρίση στην Ελλάδα φαινόταν να προκύπτει από το γεγονός ότι το δημόσιο δεν μπορούσε να δανειστεί άλλο, και η χώρα διατηρούσε επί χρόνια ένα πολύ μεγάλο και μη βιώσιμο έλλειμμα. Η λογική αυτή, ωστόσο, δεν ίσχυε για την Ισπανία λόγου χάρη, όπου η κρίση προέκυψε από τον τραπεζικό τομέα και όπου, όπως επανειλημμένα επισημάναμε, υπήρχε πλεόνασμα πριν από την κρίση – η κρίση είχε δημιουργήσει το έλλειμμα, όχι το αντίστροφο.[16]

Ο προφανής άμεσος στόχος ήταν να διαμορφωθεί η κατάσταση έτσι ώστε

οι χώρες να μη χρειάζονται άλλο δανεισμό, και εκεί έρχονταν να κολλήσουν τα προγράμματα λιτότητας: μειώστε τις δαπάνες και αυξήστε τους φόρους όσο χρειάζεται, και δεν θα υπάρχει ανάγκη για εξωτερική χρηματοδότηση. Όμως αυτά τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Η λιτότητα οδηγεί σε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, μείωση εσόδων και αύξηση κοινωνικών δαπανών, λόγου χάρη για επιδόματα ανεργίας και πρόνοιας· κάθε βελτίωση στη δημοσιονομική θέση της χώρας υπολείπεται πολύ της αναμενόμενης, ενώ η δυστυχία είναι πολύ μεγαλύτερη της αναμενόμενης.

Αυτή είναι η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στη Σουηβή νοικοκυρά στην οποία αρέσκεται τόσο πολύ να αναφέρεται η καγκελάριος της Γερμανίας, Άνγκελα Μέρκελ, και σε μια χώρα: σύμφωνοι, η Σουηβή νοικοκυρά πρέπει να ζει εντός των ορίων του προϋπολογισμού της, αλλά όταν εκείνη μειώνει τις δαπάνες της ο σύζυγός της δεν χάνει τη δουλειά του. Αν την έχανε, η οικογένεια θα βρισκόταν προφανώς σε πολύ χειρότερη κατάσταση. Όμως αυτό ακριβώς συμβαίνει όταν επιβάλλεται λιτότητα σε μια χώρα: η κυβέρνηση μειώνει τις δαπάνες και ο κόσμος χάνει τη δουλειά του.

Υπάρχει ένας καλύτερος παραλληλισμός από αυτόν της Σουηβής νοικοκυράς: ο παραλληλισμός ανάμεσα σε μια χώρα και μια *επιχείρηση*. Στην περίπτωση των επιχειρήσεων εστιάζουμε την προσοχή μας στον ισολογισμό. Κανείς δεν ρωτά για το μέγεθος των υποχρεώσεων· όλοι θέλουν να ξέρουν ποια είναι τα στοιχεία ενεργητικού και η καθαρή θέση. Αν μια εταιρεία δανείζεται για να αγοράσει στοιχεία ενεργητικού που αυξάνουν την καθαρή της θέση, πρόκειται για καλή κίνηση. Οι χώρες που δανείζονται για να χρηματοδοτήσουν επενδύσεις, ας πούμε στις υποδομές, την παιδεία και την τεχνολογία, μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους, ιδίως αν υπάρχουν υποαπασχολούμενοι πόροι (ανεργία). Επομένως, η λιτότητα είναι βλαβερή τόσο βραχυπρόθεσμα –αυξάνει την ανεργία– όσο και μακροπρόθεσμα – περιορίζει τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΑ

Η τρόικα εστίασε την προσοχή της στο μέγεθος του πρωτογενούς πλεονάσματος των χωρών της κρίσης, δηλαδή το ποσό κατά το οποίο τα έσοδα υπερβαίνουν τις δαπάνες *μετά* την αφαίρεση των πληρωμών για τόκους. Αυτό ήταν κατανοητό, με δεδομένα τα συμφέροντα των πιστωτριών χωρών όπως η Γερμανία. Ήθελαν τα λεφτά τους πίσω, πράγμα φυσιολογικό. Είναι αυτονόητο, όμως, ότι μια χώρα που δανείζεται δεν μπορεί να εξοφλήσει. Ο μόνος τρόπος με τον οποίο μια κυβέρνηση μπορεί να εξοφλήσει τις οφειλές της είναι να διατηρεί πλεόνασμα. Το ότι αυτό το πλεόνασμα θα οδηγήσει φυσιολογικά σε εξασθένιση της οικονομίας

είναι προφανές: όταν η κυβέρνηση διατηρεί πλεόνασμα, αφαιρεί από την αγοραστική δύναμη των πολιτών της περισσότερα απ' όσα προσθέτει μέσω των δαπανών της. Συνεπώς συνεισφέρει στο έλλειμμα ζήτησης.

Μερικές φορές, το έλλειμμα αυτό μπορεί να υποκατασταθεί από κάτι άλλο. Στα τέλη του 20ού αιώνα, επί προέδρου Κλίντον, οι Ηνωμένες Πολιτείες διατηρούσαν πρωτογενές πλεόνασμα, αλλά διένυαν περίοδο οικονομικής άνθησης, την οποία τροφοδοτούσε η φούσκα των εταιρειών τεχνολογίας. Το υψηλό επίπεδο των επενδύσεων συντηρούσε την οικονομία. Όταν όμως έσκασε η φούσκα των εταιρειών τεχνολογίας, η χώρα σύντομα βυθίστηκε σε ύφεση.

Αν υπάρχει μια χώρα που θα έπρεπε να το καταλαβαίνει αυτό, είναι η Γερμανία. Στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Γερμανία υποχρεώθηκε από τη Συνθήκη των Βερσαλιών να καταβάλει αποζημιώσεις. Για να τις χρηματοδοτήσει, θα έπρεπε να διατηρεί πλεόνασμα. Ο Κέινς ορθά προέβλεψε ότι οι γερμανικές αποζημιώσεις και το συνακόλουθο πλεόνασμα θα προκαλούσαν ύφεση ή κάτι ακόμα χειρότερο. Οι πολιτικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης που χτύπησε τη Γερμανία ήταν ολέθριες, όχι μόνο για τη χώρα, αλλά για ολόκληρο τον κόσμο. Για λίγον καιρό, η Γερμανία απέφυγε την οικονομική κρίση παίρνοντας δάνεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες προκειμένου να στηρίξει τη ζήτηση. Όταν όμως σημειώθηκε η Μεγάλη Οικονομική Κρίση στις ΗΠΑ, αυτή η πηγή χρηματοδοτικών κεφαλαίων στέρεψε, και η Γερμανία βυθίστηκε επίσης σε οικονομική κρίση.

Με δεδομένη την ιστορική πραγματικότητα, το γεγονός ότι η Γερμανία και η τρόικα απαίτησαν από την Ελλάδα και τις άλλες χώρες σε κρίση να διατηρούν μεγάλα πρωτογενή πλεονάσματα είναι σκανδαλώδες. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η τρόικα επέμεινε σε αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος στο 3,5% μέχρι το 2018.[17] Ακόμα και το ΔΝΤ ξέρει ότι ένας τέτοιος στόχος απλώς θα παρατείνει και θα βαθύνει την οικονομική κρίση που εξακολουθεί να αντιμετωπίζει η χώρα. Το τρέχον πρόγραμμα προβλέπει πιο εύκολους στόχους για την περίοδο 2015-2017, αλλά αν η Ελλάδα συμμορφωθεί με το στόχο πρωτογενούς πλεονάσματος για το 2018, όσο πιστά και αν εφαρμόσει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, όσο και αν επιτύχει να αυξήσει τα έσοδα ή να μειώσει τις συντάξεις, όσοι και αν αφεθούν να πεθάνουν σε υποχρηματοδοτούμενα νοσοκομεία, η οικονομική κρίση θα συνεχιστεί.

JOSEPH E. STIGLITZ **ΕΥΡΩ**

Το ευρώ είχε στόχο να συσπειρώσει την Ευρώπη και να προαγάγει την ευημερία – αλλά δεν το έχει πετύχει. Η κρίση του 2008 αποκάλυψε τις αδυναμίες του, ενώ η στασιμότητα και οι αμφίβολες προοπτικές της Ευρώπης απορρέουν άμεσα από εγγενή ελαττώματα του εγχειρήματος της ΕΕ: η οικονομική ολοκλήρωση είναι ταχύτερη από την πολιτική, στο πλαίσιο μιας δομής που ευνοεί μάλλον την απόκλιση παρά τη σύγκλιση.

Το ζήτημα λοιπόν είναι το εξής: μπορεί να σωθεί το ευρώ; Αποδίδοντας ευθύνες στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, που εσφαλμένα επικεντρώνεται αποκλειστικά στον πληθωρισμό, και εξηγώντας γιατί η λιτότητα έχει καταδικάσει την Ευρώπη σε στασιμότητα, ο Joseph E. Stiglitz σκιαγραφεί τρεις πιθανές εναλλακτικές λύσεις για το μέλλον: θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις στη δομή της ευρωζώνης και τις πολιτικές που επιβάλλονται στις χώρες μέλη που πλήττονται περισσότερο, μια καλή διαχείριση του τέλους της ευρωζώνης ή ένα τολμηρό νέο σύστημα το οποίο αποκαλεί «ευέλικτο ευρώ». Με τη συζήτηση για τις προοπτικές κάθε χώρας μέλους της ευρωζώνης, και ειδικά της Ελλάδας, να παραμένει ανοιχτή, το βιβλίο αυτό πρέπει να διαβαστεί απαραιτήτως και επειγόντως από όλους.

Πολύ περισσότερο από μια προσπάθεια αποδόμησης,
το βιβλίο αυτό είναι γεμάτο από δημιουργικές προτάσεις.
FINANCIAL TIMES

Έχει σίγουρα δίκιο. Χωρίς μια ριζική επιδιόρθωση των μηχανισμών του,
το ευρώ μοιάζει καταδικασμένο να αποτύχει.
THE ECONOMIST

Πολλές από τις πιο επικριτικές παρατηρήσεις του είναι απόλυτα εύστοχες.
WALL STREET JOURNAL

Βιβλία σαν του Στίγκλιτζ [...] έχουν πολλά να προσφέρουν στη συζήτηση
για μία καλύτερη οικονομική πολιτική στην Ευρωζώνη...
Γιάννης Παλαιολόγος, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ISBN 978-960-569-655-9
9 789605 696559
Κωδ. μηχ/σης 25.047
www.epbooks.gr